Tre böcker om borderline ur olika perspektiv

Thomas Silving, Gunilla Nilson. **Farliga relationer? Om borderline.** 136 sidor. Stockholm: Cura Bokförlag, 2001. ISBN 91-89091-28-0.

Richard A Moskovitz. **Vilse i speglingar – borderline sett inifrån.** 222 sidor. Översättning: Kia Sjöström. Ludvika: Dualis Förlag, 2001. ISBN 91-87852-37-3.

Per Wallroth, Susanna Åkerlund. **Hål i huden. Flickor som skär sig.** 91 sidor. Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa, 2002. ISBN 91-88650-21-9.

Recensent: Lisbet Palmgren, professor, Lidingö

Det är nog inga tvivel om att en av de svåraste grupper som vi som behandlare försöker hjälpa är borderlinepatienter. Detta gäller oavsett om de befinner sig på en psykiatrisk klinik, ett behandlingshem eller i öppen vård. Patienter med borderlineproblematik finns i stort sett på varje psykiatrisk klinik och utgör en stor utmaning för personal och medpatienter genom sitt ständiga utagerande, ofta riktat mot den egna personen. De skär sig och hittas blödande på toaletten, bränner sig, svälter sig, sväljer vassa föremål eller dylikt, gäckar ständigt personalens omsorger. De utgör ett svårt orosmoment för sin omgivning. Det är inte lätt att vara personal eller terapeut i sådana lägen, än mindre att vara anhörig.

Det hela kompliceras av att deras relationer till andra människor svänger på ett för dessa fullständigt obegripligt sätt. Den som ena dagen har stått högt i gunst och betraktats nästan som en ängel utpekas dagen därpå som en riktig djävul. Det är därför inte underligt att dessa patienter ofta uppfattas som »manipulerande«, »oäkta«, »känslokalla« eller som om de sökte uppmärksamhet till varje pris. De har ofta en ytlig charm, som gör att vissa i en personalgrupp ställer sig på deras sida i vått och torrt och därmed retar upp andra i omgivningen. De splittrar personalgruppen eller andra människor i sin nära krets.

Nu föreligger ungefär samtidigt tre böcker på svenska om borderlineproblematik. De vänder sig huvudsakligen till tre olika målgrupper. Det är intressant att jämföra dem.

Inkännande och sakligt för patienter

En amerikansk läkare, medicine doktor vid Harvarduniversitetet, har skrivit sin bok, »Vilse i speglingar«, snarast ur patienternas perspektiv. Det är en intressant idé: meningen är att patienterna själva skall kunna läsa boken, känna igen sig och därigenom på ett klarare sätt förstå vad de håller på med. Språket är enkelt och lättbegripligt, tonen varm och inkännande men också saklig.

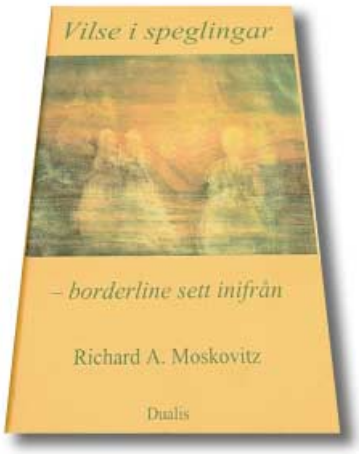
Moskovitz är varken sentimental eller urskuldande. Han beskriver rakt på sak allt vad borderlinepatienterna utsätter sig själva och sin omgivning för, och han försöker förklara varför de gör det. Han tydliggör de ständiga projektionerna av det förflutnas skuggor på en ofta helt oskyldig omgivning. Han framhåller patienternas djupa smärta men också omgivningens plåga och terapeuternas vrede och tvivel.

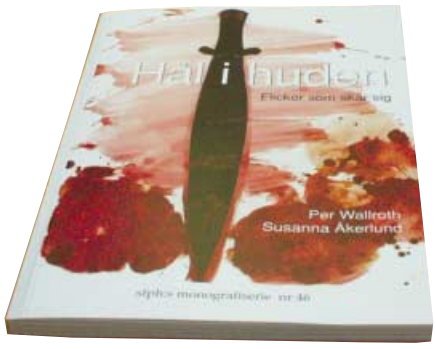
Viktig hjälp också för vårdpersonal

Personligen är jag mycket svag för författare som kan skildra komplicerade sammanhang på ett enkelt och lättfattligt språk, utan alltför många facktermer. Moskovitz är tvingad därtill av sin självpåtagna uppgift att vända sig inte bara till professionella terapeuter och andra hjälpare utan också till patienterna själva och deras anhöriga. På det viset blir denna bok också en viktig hjälp för vårdpersonal att bättre förstå de här patienterna. Som bäst kan man lära sig se det lidande barnet bakom de tuffa attityderna och därmed också öka sin empati i situationer där man annars huvudsakligen brukar känna sig frustrerad, arg och hjälplös.

Genom hela boken löper dessutom i slutet av varje kapitel berättelsen om Sara, en delvis fiktiv terapi, som fortlöpande illustrerar innebörden i de olika kapitlen. Detta gör boken mera spännande och attraktiv. Man ställer sig hela tiden frågan: Hur kan nu detta ta sig uttryck i Saras liv och hur kommer terapeuten att handskas med det?







Påträngande anhörigperspektiv

Betydligt mera tveksam ställer jag mig till Silfving och Nilsons bok »Farliga relationer«. Anhörigperspektivet är mycket påtagligt, stundom direkt påträngande. Det är visserligen lätt att leva sig in i de anhörigas frustration och vrede, men svårare att se hur denna bok skall kunna vara dem till hjälp, då perspektivet ofta blir alltför subjektivt och ensidigt. Visst lider de anhöriga, men man får ju inte glömma att även patienterna har ett lidande.

Jag kan ibland tycka att författarna alltför lätt låter sig hänföras av en drastisk formulering, som till exempel: »Att som anhörig försöka fylla detta (känslomässiga) tomrum är ungefär som att försöka fylla Grand Canyon med en vattenpistol. Enda skillnaden är att Grand Canyon faktiskt har en botten.« Visst kan man förstå den förtvivlan som ligger bakom ett sådant yttrande – men ändå! Detta är ju trots allt en bok som är ämnad som en vägledning för anhöriga.

Visst är det kloka och användbara tankar och uppmaningar, exempelvis att inte ta åt sig och att härbärgera alla anklagelser som man får på sig som anhörig utan i stället återföra dem till den anklagande, eller att ta en tids »time out« när förhållandet blir alltför destruktivt. Men i det stora hela tycker jag att författarna ofta saknar den distans och neutralitet som de så ivrigt rekommenderar.

Terapeutens horisont

Wallroths och Åkerlunds bok »Hål i huden«, slutligen, har en helt annan ut-

gångspunkt, nämligen den psykoanalytiska. Den ger utifrån terapeutens horisont en stundom både insiktsfull och lärorik bild av borderlineproblematikens bakgrund. Den ger en beskrivning av hur smärta och vilsenhet uttrycker sig i de ofta svårbegripliga och motbjudande symtom som omgivningen iakttar.

Den lilla skriften är en bearbetning av författarnas psykologexamensuppsats, där de dels utifrån ett psykodynamiskt perspektiv redogör för vad som finns skrivet inom engelskspråkig vetenskaplig litteratur om denna patientgrupp, dels återger intervjuer med nio terapeuter, som var och en valt ett av sina behandlade fall av »flickor som skär sig«. Terapeuterna, som alla är psykodynamiskt inriktade, har i intervjuerna beskrivit hur de tänkt, vad de gjort och hur patienterna reagerat. Tyvärr får vi inte ta del av detta bakgrundsmaterial, utan det sammanfattas av bokens författare.

Förvirrande men inspirerande

Som så ofta händer mig när jag läser psykoanalytisk litteratur, ger den mig många verkliga aha-upplevelser. Jag tänker: »Ja, detta kan jag känna igen och förstå, det är viktig kunskap.« Men så småningom gör synpunkternas mångfald och ständiga motsättningar, de oändligt detaljerade spekulationerna mig yr i huvudet.

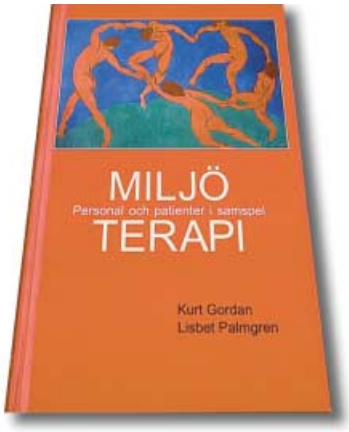
Allting går uppenbarligen att tolka på olika sätt. Naturligtvis ligger det en sanning även i detta: våra mänskliga beteenden har i allmänhet många olika orsaker, de är »mångdeterminerade«, som termen lyder. Icke desto mindre känns alla dessa tolkningar förvirrande och ibland föga verklighetsförankrade. Men som inspirationskälla och tankeväckare är denna lilla bok väl värd att läsas av alla terapeuter som har med denna patientgrupp att göra.

Veteraner från vårdfältet

Kurt Gordan, Lisbet Palmgren. **Miljöterapi. Personal och patienter i samspel**. 254 sidor. Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa; 2001. ISBN 91-886550-16-2.

Recensent: Clarence Crafoord, psykiatriker, psykoanalytiker och handledare i privat praktik, Stockholm.

Kurt Gordan och Lisbet Palmgren är två kämpar inom barnpsykiatri och psykiatri, som har varit verksamma sedan tidigt 1960-tal. De har på olika sätt genomlevt den ofta stormiga utvecklingen och reformeringen av psykiatriska vård- och behandlingsinstitutioner under dessa årtionden, Kurt Gordan senast som rektor för Ericastiftelsen och Lisbet Palmgren som chef för en avdelning för de mest störda och våldsamma psykotiska patienterna på Långbro sjukhus, en av de avdelningar som längst fanns i bruk på sjukhusområdet. Också i andra sammanhang har de varit verksamma som handledare och behandlare och har tidigare givit ut böcker inom området.



Grundläggande introduktion

Nu föreligger en sammanfattande bok, »Miljöterapi. Personal och patienter i samspel«, som utkommit på Svenska föreningens för psykisk hälsa förlag. Denna utgivning antyder att boken också kan betraktas som en grundläggande introduktion i ämnet, som vänder sig till alla läsare av den förträffliga tidskriften »Psykisk hälsa«, dvs vårdfolk av alla kategorier inom psykiatri, barn- och ungdomspsykiatri, missbrukarvård och socialtjänst.

Denna vida läsekrets har härmed fått en lättläst och bred översikt, som börjar med de internationella pionjärerna, Makarenko, Fader Flanagan, Aichhorn och vår egen Gustav Jonsson på Skå. Recensenten skulle kanske kunna lägga Lisbet Palmgren och Kurt Gordan till den raden.

Översikt över ämnesområdet

Boken tar upp ämnesområdet på ett översiktligt, men aningen konventionellt, sätt kryddat med inströdda illustrativa vinjetter. De grundläggande idéerna som sprang ut från en humanistisk och politisk indignation mot förödmjukande attityder och institutionalisering redovisas i sitt historiska sammanhang liksom den ideologi av demokratisering, jämlikhetssträvanden och fri kommunikation, symtomtolerans samt ett psykoanalytiskt förhållningssätt som präglade de framväxande miljöterapeutiska institutionerna på 1960- och 70-talen.

De svenska exemplen på terapeutiska kollektiv som Hassela, Trollängen, Vallmotorp, Valla med flera tas upp och diskuteras kritiskt och också den norska forskningen kring de miljöterapeutiska försöken där.

De olika miljöterapeutiska behandlingsenheterna kom så småningom att utformas olika, beroende på om man vände sig till kriminella ungdomar, missbrukare eller psykotiska alternativt borderlinepatienter eller klientel med dubbeldiagnos.

Från ideal om kollektiva lösningar, demokratiska principer och en rolldiffusion mellan patienter och personal som präglade pionjärinsatserna skildras nackdelarna och behovet av klarare strukturer, definierat ledarskap och tydlighet i feed-back och reflexion.

Den vanliga diskussionen om relationen mellan psykoterapeuter och behandlingspersonal/kontaktpersoner avhandlas med för- och nackdelar.

Handledningens betydelse och bedrivande med betoning av kontrakt, ramar, motstånd mot förändring och insyn samt parallellprocesser beskrivs och exemplifieras.

Förändringar i vårdideologier

Många år har nu gått sedan miljöterapins genombrott inom institutionsvården, och pionjärtidens entusiasm har avlösts av modifikationer och eftertankar. Författarna beskriver hur miljöterapins utformning speglar det samhälle som finns runt om och som vissa institutioner alltför mycket fjärmade sig från. Man berör men diskuterar inte på djupet på vilket sätt förändringar har ägt rum i vårdideologier och tillämpningar eller vad som idag återstår av de av eldsjälar genomförda första projekten.

En etik snarare än en metod

Boken överlämnar till läsaren att reflektera över hur en behandlingsmiljö idag kan tillämpa miljöterapins idéer. Gordan och Palmgren ger översikter och uppställningar av principer för var och en i sin stad att fylla ut.

Hos mig väcker boken tankar om att det grundläggande i miljöterapin mindre är att se som en metod än som en etik som genomsyrar behandlingsideologierna och som varje möte mellan patient och behandlare bör präglas av. Det handlar om genuin respekt för den andres människovärde i sin egen rätt, demokratisk grundsyn samt vad Emmanuel Levinas kallat »ansiktets etik« – att aldrig upphöra att se den andres ansikte.